

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING ESTETIK IDROKI VA IJODIY FAOLIYATINI RAQAMLI MUHITDA RIVOJLANTIRISH: INTEGRATIV YONDASHUV VA AMALIY BAHOLASH

Abdullaeva Masuda

PhD, professor, Namangan davlat universiteti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21159293>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning estetik tarbiyasini tashkil etishda integrativ yondashuvning pedagogik imkoniyatlari va amaliy baholash mexanizmlari tahlil qilinadi. Maktabgacha davr bolaning estetik idroki, badiiy didi, ijodiy tasavvuri, hissiy sezgirligi va goʻzallikka munosabatini shakllantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli, estetik tarbiya faqat tasviriy sanʼat yoki musiqa mashgʻulotlari bilan chegaralanib qolmasdan, nutq oʻstirish, tabiat bilan tanishtirish, jismoniy harakat, teatr faoliyati, matematika elementlari, milliy qadriyatlar va oʻyin jarayonlari bilan uygʻunlikda olib borilishi lozim.

Kalit soʻzlar: maktabgacha taʼlim, estetik tarbiya, integrativ yondashuv, estetik idrok, badiiy did, ijodkorlik, amaliy baholash, portfel, kuzatish, milliy tarbiya.

Kirish. Bolaning shaxs sifatida shakllanishida maktabgacha davr alohida ahamiyatga ega. Aynan shu bosqichda bola atrof-muhitdagi rang, shakl, tovush, harakat, ohang, obraz va insoniy munosabatlarni idrok etadi, ularga hissiy munosabat bildiradi va oʻz tasavvurida qayta yaratishga harakat qiladi. Shu nuqtai nazardan, estetik tarbiya maktabgacha taʼlimning qoʻshimcha yoʻnalishi emas, balki bolaning umumiy rivojlanishini, nutq faolligini, tafakkurini, hissiy barqarorligini, ijodiy yondashuvini va ijtimoiy moslashuvini taʼminlaydigan muhim pedagogik jarayondir.

Estetik tarbiya bolaning goʻzallikni koʻrish, his qilish, tushunish va yaratish qobiliyati bilan bogʻliq. Maktabgacha yoshdagi bola uchun goʻzallik mavhum tushuncha emas; u ranglar uygʻunligida, ertak qahramonining mehribonligida, tabiatdagi fasllar almashinuvida, musiqa ohangida, raqs harakatlarida, xalq oʻyinlarida, naqshlarda, milliy liboslarda va kundalik muloqotdagi xushmuomalalikda namoyon boʻladi. Shuning uchun estetik tarbiya faqat bolaning hayotiy tajribasi bilan bevosita bogʻliqlikda tashkil etilgandagina samarali boʻladi.

Hozirgi maktabgacha taʼlimda estetik tarbiyani alohida faoliyat turi sifatida emas, balki turli faoliyat turlarini bogʻlovchi integrativ pedagogik jarayon sifatida qarash lozim. Zero, bola bir vaqtning oʻzida koʻradi, eshitadi, harakat qiladi, gapiradi, tasavvur qiladi, baham koʻradi va his qiladi. Bu esa estetik tarbiyani tasviriy sanʼat, musiqa, nutq oʻstirish, teatr, jismoniy tarbiya, tabiat bilan tanishtirish, matematika elementlari va milliy tarbiya bilan uygʻunlashtirishni taqozo etadi.

Mavzuning Dolzarbligi. Mavzuning dolzarbligi bir qancha omillar bilan belgilanadi:

Birinchidan, maktabgacha ta’limda bolalarning ijodiy tafakkuri, hissiy sezgirliги va estetik didini rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim vazifalaridan biriga aylanmoqda. Bolani nafaqat bilim subyekti, balki his qiluvchi, yaratuvchi, muloqot qiluvchi va o’z munosabatini ifoda eta oladigan shaxs sifatida tarbiyalash zarurati ortib bormoqda.

Ikkinchidan, amaliyotda estetik tarbiya ko’pincha rasm chizish, qo’shiq aytish yoki bayram tadbirlarida ishtirok etish bilan chegaralanib qolmoqda. Bunday yondashuv bolaning estetik rivojlanishini tor doirada baholashga olib keladi. Holbuki, bolaning estetik rivojlanishi uning rang tanlashi, shakllarni idrok etishi, obrazlar haqidagi tasavvurlarini ifodalashi, tabiatdagi go’zallikni kuzatishi, musiqa kayfiyatini anglashga urinishi va o’z ijodiy ishiga munosabati kabi ko’rsatkichlar orqali namoyon bo’ladi.

Uchinchidan, integrativ yondashuv bolalarda estetik idrokni tabiiy, murakkab bo’lmagan va hayotiy tarzda rivojlantirish imkonini beradi. Masalan, "kuz" mavzusi bir vaqtning o’zida tabiatni kuzatish, barglardan kompozitsiya yaratish, kuz haqidagi she’rni tinglash, ranglar haqida suhbatlashish, ritmik harakatlarni bajarish va hisoblash elementlaridan foydalanish orqali o’zlashtirilishi mumkin. Bunday yondashuv bolada nafaqat estetik did, balki nutq, tafakkur, ijtimoiy faollik va ijodkorlikni ham rivojlantiradi.

To’rtinchidan, estetik rivojlanishni baholashda aniq mezon va ko’rsatkichlarning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi tarbiyachining ishida subyektivlikka olib kelishi mumkin. Shu sababli, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mos, bosqichma-bosqich, kuzatuvga asoslangan, bolaning individual rivojlanish dinamikasini ko’rsatadigan baholash mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

Adabiyotlar Tahlili. Estetik tarbiya masalasi pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik va maktabgacha ta’lim nazariyasida keng o’rganilgan.

L.S. Vygotskiy bolaning tasavvuri va ijodiy faoliyatini uning tajribasi, hissiy kechinmalari va ijtimoiy muhiti bilan bog’liq holda talqin qiladi. Uning yondashuviga ko’ra, bola ijodi tayyor shakllarni takrorlash emas, balki mavjud taassurotlarni qayta ishlash va yangi obraz yaratish jarayonidir. Bu g’oya maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalashda erkin ijodiy faoliyatni qo’llab-quvvatlash zarurligini ko’rsatadi.

J. Dyui san’atni hayotiy tajriba bilan bog’liq jarayon sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, estetik tajriba bolaning kundalik hayoti, kuzatishlari, harakatlari va munosabatlari bilan integratsiyalashgan holda amalga oshadi. Shuning uchun estetik tarbiya nafaqat san’at asarini tomosha qilish, balki bolaning bevosita ishtiroki, his qilishi va yaratishi orqali amalga oshiriladi.

H. Rid estetik tarbiyani shaxsning uyg’un rivojlanishi bilan bog’laydi va san’at orqali ta’lim tarbiyasi g’oyasini ilgari suradi. Uning fikricha, badiiy faoliyat bolada sezgirlik, ifoda erkinligi, tasavvur va ichki tartibni rivojlantiradi. Bu esa maktabgacha ta’limda tasviriy san’at, musiqa, harakat va teatr faoliyatini birgalikda tashkil etish zarurligini asoslaydi.

V. Louenfeld va V. Brittain bolalarning tasviriy faoliyatidagi yosh xususiyatlarini tahlil qilib, rasm chizish jarayonini bolaning intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishi bilan bog’laydilar. Ularning tadqiqotlari bolaning

rasmini kattalar me’yori bilan emas, balki bolaning ichki tajribasi, ifoda usuli va rivojlanish bosqichidan kelib chiqib baholash lozimligini ta’kidlaydi.

X. Gardner bolalarning badiiy rivojlanishini ko’p intellekt nazariyasi bilan bog’lab, estetik tarbiya jarayonida musiqiy, fazoviy, lingvistik, tana-kinestetik va shaxslararo qobiliyatlarning o’zaro ta’sirini asoslavdi. Bu yondashuv integrativ ta’limning nazariy asoslaridan biri hisoblanadi.

E. Eyzenr san’at ta’limining tafakkurni rivojlantirishdagi ahamiyatini ta’kidlab, estetik faoliyat bolaga nozik farqlarni ko’rish, shakl va mazmunni tushunish, muqobil yechimlarni izlashga o’rgatishini ko’rsatadi. Bu g’oya estetik tarbiya nafaqat "chiroyli ijro etish", balki tafakkur, idrok va munosabatni rivojlantirish jarayoni ekanligini tasdiqlaydi.

M. Montessori maktabgacha yoshdagi bolalar uchun hissiy o’rganish, mustaqil tanlov va tayyorlangan muhitning ahamiyatini ta’kidlaydi. Estetik tarbiyada ham bolaga rang, shakl, tovush, material va harakat bilan mustaqil ishlash imkoniyatini berish muhim hisoblanadi.

O’zbekiston maktabgacha ta’lim tizimida estetik tarbiya milliy qadriyatlar, xalq og’zaki ijodi, musiqa, tasviriy san’at, bayramlar, tabiat bilan tanishtirish va o’yin faoliyati orqali amalga oshiriladi. Davlat o’quv dasturi "Ilk qadam" maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish, jumladan, ijodiy rivojlanish, nutq, ijtimoiy-emotsional va kognitiv jarayonlarning uyg’un shakllanishini nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, estetik tarbiyani integrativ yondashuv asosida tashkil etish milliy maktabgacha ta’lim amaliyoti uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot Maqsadi va Vazifalari

Tadqiqot maqsadi – maktabgacha yoshdagi bolalarning estetik tarbiyasini integrativ yondashuv asosida tashkil etish metodikasini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash va estetik rivojlanishni amaliy baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarning estetik rivojlanishiga xos psixologik-pedagogik xususiyatlarni tahlil qilish;
2. Estetik tarbiya jarayonida tasviriy san’at, musiqa, badiiy adabiyot, tabiat, teatr va milliy qadriyatlarning o’zaro bog’liqligini asoslash;
3. Integrativ yondashuvga asoslangan estetik tarbiya metodlarini tizimlashtirish;
4. Bolalarning estetik rivojlanishini baholash mezonlari va ko’rsatkichlarini ishlab chiqish;
5. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Metodologiya

Maqola nazariy-metodologik xususiyatga ega bo’lib, pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish, modellashtirish, pedagogik kuzatuv va amaliy faoliyatni loyihalash metodlariga tayanadi.

Tadqiqot metodologiyasining asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

Birinchi tamoyil – yoshga moslik tamoyili. Maktabgacha yoshdagi bolalar mavhum tushunchalarni tayyor nazariy tushuntirishlar orqali emas, balki intuitivlik, obrazlar, o’yin, harakat, tajriba va muloqot orqali

o‘zlashtiradilar. Shuning uchun estetik tarbiya jarayoni bolaning yosh imkoniyatlariga mos bo‘lishi lozim.

Ikkinchi tamoyil – integrativlik tamoyili. Estetik tarbiya alohida faoliyat turlari doirasida emas, balki nutq, musiqa, harakat, tabiat, matematika, tasviriy san’at va o‘yin faoliyatining o‘zaro bog‘liqligi asosida tashkil etiladi.

Uchinchi tamoyil – faol ishtirok tamoyili. Bola estetik tarbiya jarayonida passiv tinglovchi yoki kuzatuvchi sifatida emas, balki yaratuvchi, tanlovchi, obrazlar yaratuvchi va munosabat bildiruvchi faol subyekt sifatida ishtirok etadi.

To‘rtinchi tamoyil – individual rivojlanish dinamikasini hisobga olish tamoyili. Baholashda bolalar bir-biri bilan taqqoslanmaydi. Har bir bolaning boshlang‘ich holati, qiziqishi, faolligi, ifodaviyligi va o‘sish sur‘ati inobatga olinadi.

Beshinchi tamoyil – jarayonga yo‘naltirilgan baholash tamoyili. Estetik rivojlanish faqat tayyor rasm, qo‘shiq yoki sahna ko‘rinishi orqali emas, balki bolaning faoliyat jarayonidagi kuzatiladigan xulq-atvori orqali ham baholanadi.

Asosiy Tahlil. Maktabgacha yoshdagi bolalarning estetik tarbiyasi bir-biri bilan bog‘liq bir qancha komponentlardan iborat. Ular quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

Estetik idrok. Bola atrof-muhitdagi rang, tovush, shakl, harakat, ritm va obrazlarni qabul qiladi va ularga munosabat bildiradi. Masalan, bola "bu gul chiroyli", "bu musiqa quvnoq", "bu rasmda quyosh iliq ko‘rinadi" kabi oddiy fikrlar orqali estetik idrokni namoyon etadi.

Badiiy did. Bola ranglar uyg‘unligi, bezak, shakl, musiqa ohangi yoki ertak qahramonining harakatlarini baholay boshlaydi. Bu bosqichda kattalar bolaga "to‘g‘ri" yoki "noto‘g‘ri" me‘yori bilan emas, balki "nega bu sizga yoqadi?", "qaysi rang kayfiyatingizni ifodalaydi?" kabi savollar bilan yondashishlari lozim.

Ijodkorlik. Bola mavjud materiallardan yangi obraz yaratadi. Qog‘oz, loy, barg, mato, tabiiy materiallar, musiqa, harakat va so‘z bolaning ijodiy ifodasi uchun vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Tasavvur. Estetik tarbiyada tasavvur alohida ahamiyatga ega. Bola oddiy doirani quyoshga, bargni qush qanotiga, ritmik harakatni yomg‘ir tomchisiga aylantira oladi. Bu jarayon bolaning obrazli tafakkurini rivojlantiradi.

Hissiy sezgirlik. Bola san’at, tabiat, musiqa va badiiy obrazlar orqali turli kayfiyatlarni idrok etadi. U quvnoq, sokin, g‘amgin, hayratlangan yoki tantanali ohanglarni farqlashni o‘rganadi.

Estetik munosabat. Bola go‘zallikni qadrlash, atrof-muhitni asrash, o‘z ishini tartibli bajarish, boshqalarning ijodini hurmat qilish kabi xulq-atvor namunalarini namoyon qila boshlaydi. Bu nafaqat san’atga qiziqish, balki nozik kuzatish, his-tuyg‘ularni anglash, o‘zini ifoda etish, hamkorlik va qadrlash madaniyatini ham rivojlantiradi.

Integrativ Yondashuvga Asoslangan Estetik Tarbiya Metodlari

Integrativ yondashuv estetik tarbiyani turli faoliyat turlarini bog‘lagan holda tashkil etishni nazarda tutadi. Bu yondashuv maktabgacha yoshdagi

bolalarning tabiiy o’rganish uslubiga mos keladi, chunki bolalar dunyoni parcha-parcha emas, balki yaxlit holda qabul qiladilar.

1. Tasviriy faoliyat orqali estetik tarbiya

Tasviriy faoliyat bolalarning rang, shakl, kompozitsiya, chiziq va obrazni idrok etish qobiliyatini rivojlantiradi. Rasm chizish, bo’yash, loydan haykal yasash, applikatsiya, kollaj, tabiiy materiallardan kompozitsiya yaratish estetik tarbiyaning muhim vositalari hisoblanadi.

Bunda tarbiyachi tayyor namunani nusxa ko’chirishga emas, balki bolaning mustaqil ifodasini qo’llab-quvvatlashga e’tibor qaratishi lozim. Masalan, "Bahor manzarasi" mavzusida barcha bolalardan bir xil daraxt, bir xil quyosh va bir xil gullarni chizishni talab qilish estetik tarbiyaning ijodiy mohiyatini cheklaydi. Buning o’rniga, "Bahor kelganini qanday ranglar bilan ko’rsatish mumkin?" yoki "Bahor sizda qanday kayfiyat uyg’otadi?" kabi savollar bolaning mustaqil estetik qarashini rivojlantiradi.

2. Musiqa va ritmik harakatlar orqali estetik idrokni rivojlantirish

Musiqa bolaning eshitish hissini, ritm tuyg’usini, hissiy sezgirligini va harakatlar muvofiqlashtirilishini rivojlantiradi. Musiqiy tarbiya qo’shiqlarni yod olish bilan chegaralanib qolmasligi kerak. Bolalar musiqa tinglash, ohangning kayfiyatini aniqlash, ritmga mos harakat qilish, tovushlarni taqqoslash, oddiy musiqa asboblari jo’r bo’lish orqali estetik tajribaga ega bo’ladilar.

Masalan, tarbiyachi bolalarga ikki xil musiqani tinglatib, "Qaysi musiqa sokin?", "Qaysi musiqa quvnoq?", "Bu musiqani tinglaganda qanday his qilyapsiz?" kabi savollarni berishi mumkin. Bu bolaning musiqani his qilish va o’z his-tuyg’ularini ifoda etish qobiliyatini rivojlantiradi.

3. Badiiy adabiyot, ertak va she’rlar orqali go’zallikni his qilish

Ertaklar, she’rlar, hikoyalar va topishmoqlar bolalarning obrazli tafakkurini, nutqiy ifodasini, axloqiy-estetik munosabatini va tasavvurini rivojlantiradi. Badiiy matn orqali bola qahramonlarning xatti-harakatlarini baholaydi, yaxshilik va yomonlikni farqlaydi, go’zal so’zlar, ohanglar va obrazlar ta’sirida qoladi.

Badiiy adabiyot bilan ishlashda matnni o’qib berish, suhbatlashish, rolli o’yin, qahramon kayfiyatini ifodalash, rasm chizish, hikoyaning yakunini o’zgartirib aytib berish kabi metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi.

4. Tabiatni kuzatish orqali estetik munosabatni rivojlantirish

Tabiat maktabgacha yoshdagi bolalar uchun eng tabiiy estetik manbadir. Daraxt barglari, yomg’ir ovozi, qushlar sayrash, qor parchasi, gullar rangi va osmon manzarasi bolalarda hayrat, zavq va mehr uyg’otadi.

Tabiatni kuzatish jarayonida bolalarga "Barglar qanday rangda?", "Shamol daraxtlarni qanday tebratyapti?", "Qor nimaga o’xshaydi?" kabi savollarni berish estetik idrokni faollashtiradi. Tabiiy materiallardan kompozitsiya yaratish esa estetik idrokni amaliy faoliyatga aylantiradi.

5. Teatr, rolli o’yinlar va dramatizatsiya faoliyati

Teatr faoliyati bolaning nutqini, harakatini, hissiy ifodasini, obrazga kirish qobiliyatini va guruh bilan hamkorlik qilishini rivojlantiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun qo’g’irchoq teatri, soya teatri, ertaklarni sahnalashtirish, rolli o’yinlar va mimika mashqlari estetik tarbiyaning samarali vositalari hisoblanadi.

Teatr faoliyatida bola qahramonni nafaqat o‘ynaydi, balki uning kayfiyati, ovozi, harakati va munosabatini tushunishga harakat qiladi. Bu estetik idrok bilan birga empatiya va kommunikativ madaniyatni ham rivojlantiradi.

6. Milliy qadriyatlar va xalq amaliy san’ati orqali estetik didni shakllantirish

Milliy naqshlar, xalq qo‘shiqlari, alla, topishmoqlar, maqollar, ertaklar, milliy liboslar, an’anaviy bezaklar va xalq o‘yinlari bolalarda milliy estetik didni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bunda milliy qadriyatlar bolaga majburlab yodlatish orqali emas, balki ko‘rish, tinglash, taqqoslash, bezash, sahnalashtirish va o‘ynash orqali singdiriladi.

Masalan, bolalar milliy aylanma naqshlarni chizib, ranglar asosida davom ettirishlari, milliy kuylarga harakat bajarishlari yoki xalq ertaklari qahramonlarini sahnalashtirishlari mumkin.

Amaliy Mashg‘ulotlar va Faoliyat Namunalari

1-mashg‘ulot. "Rangli kayfiyat"

Maqsad: bolalarning ranglar orqali kayfiyatni ifoda etish qobiliyatini rivojlantirish.

Faoliyat: tarbiyachi bolalarga turli rangdagi kartochkalarni ko‘rsatadi. Bolalar har bir rang ularga qanday kayfiyatni eslatishini aytadilar. So‘ngra "bugungi kayfiyatim" mavzusida erkin rasm chizadilar.

Integratsiya: tasviriy san’at, nutq o‘stirish, hissiy rivojlanish.

Baholash: bolaning rang tanlashi, tanlovini tushuntirishi va his-tuyg‘ularini ifoda eta olishi kuzatiladi.

2-mashg‘ulot. "Tabiat musiqasi"

Maqsad: bolalarning tovushlarni estetik idrok qilish va ularni obrazlar bilan bog‘lash qobiliyatini rivojlantirish.

Faoliyat: bolalar yomg‘ir, shamol, qushlar, suv ovozi kabi tovushlarni tinglaydilar. Har bir tovushga mos harakat yoki rasm chizadilar.

Integratsiya: musiqa, tabiat bilan tanishtirish, jismoniy faoliyat, tasviriy faoliyat.

Baholash: bolaning tovushlarni farqlashi, mos harakat yoki obrazni tanlashi va fikr bildirishi baholanadi.

3-mashg‘ulot. "Ertak qahramonining kayfiyati"

Maqsad: badiiy obrazni tushunish va hissiy ifoda ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Faoliyat: tarbiyachi qisqa ertak o‘qiydi. Bolalar qahramonning quvonchi, qo‘rquvi, hayrat yoki qayg‘usini yuz ifodasi va harakatlar orqali ifodalaydilar.

Integratsiya: badiiy adabiyot, teatr, nutq o‘stirish, hissiy tarbiya.

Baholash: bolaning qahramon holatini tushunishi, uni yuz ifodasi va harakatlari orqali ifodalashi, suhbatda ishtirok etishi kuzatiladi.

4-mashg‘ulot. "Naqshni davom ettir"

Maqsad: bolalarda shakl, rang va ritmik takrorlash asosida estetik idrokni rivojlantirish.

Faoliyat: bolalarga milliy naqshning oddiy elementlari beriladi. Ular rang va shakl ketma-ketligini davom ettiradilar yoki o‘zlarining naqshlarini yaratadilar.

Integratsiya: tasviriy san’at, matematika elementlari, milliy tarbiya.

Baholash: bolaning shakl va rangni farqlashi, ketma-ketlikni tushunishi va mustaqil bezak yaratishi baholanadi.

5-mashg’ulot. "Barglardan kompozitsiya"

Maqsad: tabiiy materiallardan ijodiy kompozitsiya yaratish.

Faoliyat: bolalar turli rang va shakldagi barglarni tanlab, hayvon, gul, daraxt yoki manzara kompozitsiyasini yaratadilar.

Integratsiya: tabiat, tasviriy faoliyat, nutq o’stirish.

Baholash: bolaning material tanlashi, obraz yaratishi, o’z ishini tushuntirishi va guruhda ishlashdagi ishtiroki kuzatiladi.

Estetik Rivojlanishni Baholash Mezonlari

Maktabgacha yoshdagi bolalarda estetik rivojlanishni baholashda yakuniy mahsulotdan ko’ra jarayonni kuzatish muhimroq ahamiyatga ega. Chunki bu yoshdagi bolalar bir xil sur’atda rivojlanmaydi. Bir bola ranglarni dadil tanlaydi, boshqasi musiqaga nisbatan sezgir, uchinchisi obrazlarni so’z orqali yaxshi ifodalaydi. Shuning uchun baholash bolaning individual imkoniyatlari va rivojlanish dinamikasini aks ettirishi kerak.

Baholashda quyidagi vositalardan foydalanish maqsadga muvofiq:

1. Kuzatuv varag’i. Mashg’ulot davomida tarbiyachi bolaning faolligi, rang tanlashi, materiallar bilan ishlashi, musiqaga munosabati, obrazni tushunishi, guruh bilan hamkorlik qilishi kabi ko’rsatkichlarni qayd etadi.

2. Ijodiy ishlar portfeli. Bolaning rasmlari, applikatsiyalari, kollajlari, loydan ishlari, bezak naqshlari va boshqa ijodiy mahsulotlari vaqt o’tishi bilan to’planadi. Bu portfel bolaning rivojlanish dinamikasini ko’rsatadi.

3. Suhbat va savol-javob. Bola o’z ishi haqida gapiradi: "Nimani chizding?", "Nega shu rangni tanlading?", "Bu qahramon qanday kayfiyatda?" kabi savollar uning estetik idrokini aniqlashga yordam beradi.

4. Amaliy topshiriqlar. Ranglarni moslashtirish, musiqaga harakat qilish, ertak qahramonini tasvirlash, naqshni davom ettirish kabi topshiriqlar orqali bolaning estetik ko’nikmalari aniqlanadi.

5. Estetik rivojlanish ko’rsatkichlari. Rivojlanish darajasi bolaning kuzatiladigan xulq-atvori asosida aniqlanadi. Masalan, "ranglarni farqlaydi", "obrazlarga munosabat bildiradi", "musiqaga kayfiyatini sezadi", "o’z ishini tushuntiradi".

6. Tarbiyachining reflektiv yozuvlari. Har bir mashg’ulotdan so’ng tarbiyachi bolalarning ishtiroki, qiziqishi, qiyinchiliklari va keyingi ish uchun tavsiyalarni qayd etadi.

7. Ota-onalar bilan hamkorlikda kuzatish. Ota-onalardan bolaning uydagi faoliyati – rasm chizish, qo’shiq aytish, tabiatga qiziqish, ertak tinglash, buyumlarni bezash haqida ma’lumot olinadi.

Muhokama

Estetik tarbiyaning samaradorligi ko’p jihatdan tarbiyachining pedagogik pozitsiyasiga bog’liq. Agar tarbiyachi boladan kattalar me’yorlariga mos "chiroyli" natija talab qilsa, bola o’zining ijodiy erkinligini yo’qotishi mumkin. Aksincha, agar bola o’z tanlovini erkin ifodalasa, rasmda odatiy bo’lmagan ranglardan foydalansa, musiqaga o’ziga xos harakat bilan javob

bersa yoki ertak qahramonini boshqacha talqin qilsa, bu uning ijodiy rivojlanishining belgisi sifatida qabul qilinishi lozim.

Muhim jihatlardan biri shundaki, estetik tarbiya bolaning shaxsiy tajribasi bilan bogʻliq. Masalan, bir bola koʻk rangni osmon bilan, boshqasi suv bilan, uchinchisi esa sokinlik bilan bogʻlashi mumkin. Tarbiyachi bu javoblarni yagona "toʻgʻri" javobga qisqartirishga intilmasligi kerak. Chunki estetik idrok subyektivlik, individual tajriba va hissiy munosabat bilan belgilanadi.

Integrativ yondashuv estetik tarbiyani yanada tabiiy qiladi. Bola matematikada naqshlar ketma-ketligini qurish orqali estetik didni rivojlantiradi; tabiatni kuzatishda ranglar uygʻunligini sezadi; jismoniy tarbiyada harakat goʻzalligini his qiladi; nutq oʻstirishda chiroyli soʻz va obrazlardan foydalanadi; milliy tarbiyada naqshlar, kuylar, ertaklar va marosimlar orqali madaniy-estetik tajribaga ega boʻladi.

Baholash masalasida anʼanaviy "oʻtdi – oʻtmadi" yondashuvi yetarli emas. Chunki estetik rivojlanish koʻp qirrali va jarayonga yoʻnaltirilgan. Bolaning rasmda aniq chiziqlar boʻlmasligi mumkin, lekin u rang tanlashda original yondashuvga ega boʻlishi mumkin. Bola qoʻshiqni toʻliq kuylay olmasligi mumkin, lekin musiqaning kayfiyatini nozik his qilishi mumkin. Shuning uchun baholash mezonlari bolaning individual rivojlanish nuqtasini aniqlashga xizmat qilishi kerak.

Raqamli muhitning estetik tarbiyadagi oʻrni alohida eʼtiborga loyiq. Zamonaviy texnologiyalar bolalarga interaktiv sanʼat asarlari bilan tanishish, raqamli rasm chizish, multimedia orqali musiqiy asarlarni tinglash, virtual galereyalarni tomosha qilish imkoniyatlarini yaratmoqda. Bu esa estetik tarbiyani yangi bosqichga olib chiqadi va bolalarning raqamli savodxonligini ham rivojlantiradi.

Amaliy Tavsiyalar

Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida estetik tarbiyani samarali tashkil etish uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Estetik tarbiyani barcha faoliyat turlariga integratsiyalash. Estetik tarbiya faqat rasm yoki musiqa darsi bilan chegaralanmasdan, nutq oʻstirish, matematika, tabiat, jismoniy tarbiya, teatr va oʻyin faoliyati bilan bogʻlangan holda olib borilishi kerak.

2. Bolalarning ijodiy erkinligini cheklamaslik. Tarbiyachi bolaga tayyor namunani berishi mumkin, lekin uni aynan nusxa koʻchirishni talab qilmasligi kerak. Bola oʻz rangini, shaklini, obrazini va harakatini tanlash huquqiga ega boʻlishi lozim.

3. Tayyor mahsulotdan koʻra ijodiy jarayonga eʼtibor qaratish. Baholashda bolaning chizgan rasmining kattalar nazarida chiroyli boʻlishiga emas, balki uning harakati, izlanishi, tanlovi va talqiniga eʼtibor qaratiladi.

4. Tabiat, musiqa, rang, harakat va soʻz uygʻunligidan foydalanish. Bir mavzu bir necha faoliyat orqali yoritilganda bola uni chuqurroq his qiladi. Masalan, "bahor" mavzusi sheʼr, musiqa, rasm, tabiat kuzatuv va harakat orqali oʻrganilishi mumkin.

5. Milliy qadriyatlarni estetik tarbiya bilan bogʻlash. Xalq ertaklari, milliy naqshlar, kuylar, allalar, maqollar, topishmoqlar va xalq oʻyinlari bolalarda milliy-estetik didni shakllantiradi.

6. Baholashda individual rivojlanish dinamikasini hisobga olish. Bolalarni bir-biri bilan solishtirish estetik tarbiya maqsadiga ziddir. Har bir bolaning oldingi natijalari va hozirgi o'sishi solishtirilishi kerak.

7. Portfel yuritish. Bolaning turli davrlardagi ijodiy ishlarini saqlash uning estetik rivojlanish yo'lini ko'rsatadi. Portfel tarbiyachi, ota-ona va bolaning o'zi uchun foydali analitik vositadir.

8. Ota-onalarni estetik tarbiya jarayoniga jalb qilish. Ota-onalarga bola bilan uyda ertak o'qish, tabiatni kuzatish, birgalikda rasm chizish, milliy kuylar tinglash, oddiy bezaklar yaratish bo'yicha tavsiyalar berish.

9. Bolalarni fikr bildirishga undash. "Nimani chizding?", "Nega shu rangni tanlading?", "Bu musiqa qanday kayfiyat bag'ishlaydi?" kabi savollar bolaning estetik tafakkurini rivojlantiradi.

10. Tarbiyachi refleksiyasini kuchaytirish. Har bir estetik mashg'ulotdan so'ng tarbiyachi qaysi usul samarali bo'lganligi, qaysi bola qanday faollik ko'rsatganligi va keyingi mashg'ulotda nimaga e'tibor qaratish lozimligini qayd etib borishi kerak.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarning estetik tarbiyasi ularning shaxsiy, hissiy, ijodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Estetik tarbiya bola hayotiga rang, tovush, obraz, harakat, so'z, tabiat va milliy qadriyatlar orqali kirib boradi. Shuning uchun uni faqat alohida san'at darsi sifatida emas, balki barcha o'quv-tarbiya faoliyati turlarini birlashtiruvchi integrativ jarayon sifatida tashkil etish lozim.

Tadqiqot tahlili shuni ko'rsatadiki, tasviriy san'at, musiqa, badiiy adabiyot, teatr, tabiatni kuzatish, xalq og'zaki ijodi va milliy san'at vositalari bolalarda estetik idrok, badiiy did, ijodkorlik, tasavvur, hissiy sezgirlik va estetik munosabatni shakllantirishda samarali pedagogik imkoniyatlarga ega. Integrativ yondashuv esa bu imkoniyatlarni bir-biri bilan bog'lab, bolaning yaxlit rivojlanishini ta'minlaydi.

Estetik rivojlanishni baholashda yakuniy mahsulotni baholash bilan chegaralanib qolmaslik muhimdir. Bola qanday chizgani, qanday qo'shiq aytgani yoki tomoshada qanday ishtirok etgani bilan bir qatorda, uning jarayonga qiziqishi, mustaqil tanlovlari, his-tuyg'ularini ifoda eta olishi, obrazni tushunishi, rang va shaklni farqlashi, guruh bilan hamkorlik qilishi va o'z ishiga munosabati ham inobatga olinishi lozim.

Shunday qilib, maktabgacha ta'limda estetik tarbiyani integrativ yondashuv va amaliy baholash asosida tashkil etish bolalarda nafaqat badiiy did, balki ijodiy tafakkur, hissiy madaniyat, kommunikativ faollik, milliy qadriyatlarga hurmat va erkin o'zini ifoda etish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Adabiyotlar

1. Vygotsky L.S. *Imagination and Creativity in Childhood*. Cambridge, MA: MIT Press, 2004.

2. Lowenfeld W., Brittain W.L. *Creative and Mental Growth*. 8th ed. New York: Macmillan, 1987.

3. Gardner H. *Artful Scribbles: The Significance of Children's Drawings*. New York: Basic Books, 1980.

4. Rahimjanovna S.M. "The professional skill and competence of modern educator–pedagogue." *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 2019.
5. Shermatova M.R. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarini texnologiya fanida amaliy ishlar orqali har tomonlama tarbiyalash." *Интернаука*, № 1-2, 2019, 58–59-b.
6. Shermatova M.R. "Work On Teaching Classical Literature To Primary School Students." *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, vol. 3, 2021, pp. 600–605.
7. Shermatova M.R. "A methodological approach to the analysis of art in primary school." *Asian J. Res. Soc. Sci. Humanit.*, vol. 12, no. 4, 2022, pp. 308–313.
8. Shermatova M., Yusufjonova M. "Managing students' independent work in a credit-based education system." *American Journal of Business Practice*, vol. 1, no. 1, 2024, pp. 14–17.
9. Габдулхакова Р.Ф. "История и перспективы развития методики обучения русскому языку как иностранному в общеобразовательной школе." *Довузовский этап обучения в России и мире*, 2017, с. 184–187.
10. Габдулхакова Р.Ф. "Современное состояние обучения русскому языку в Узбекистане." *Довузовский этап обучения в России и мире*, 2022, с. 104–108.
11. Yusufjonova M., Boltaeva M. "The evolution of education in South Korea: Cultural influences, historical context, and the rise of smart learning." *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, vol. 43, 2025, pp. 172–181.
12. Yusufjonova M., Boltaeva M. "Student engagement and motivation: Researching strategies for promoting student engagement and motivation within the credit module system." *European Journal of Innovation in Nonformal Education*, vol. 4, no. 10, Oct. 2024.
13. Ibragimova N. "The Conflict Between Dream And Reality: The Aesthetics Of Dual Worlds In Eta Hoffmann's Novellas." *SJII*, vol. 54, May 2026, pp. 12–16.
14. Абдуллаева М.А. "Семья как основа эстетического воспитания." *Молодой ученый*, № 21, 2014, с. 599–600.
15. Абдуллаева М.А. "Формирование художественно-эстетических представлений детей в семье." NovaInfo.Ru, т. 3, № 41, 2016, с. 158–160.
16. Abdullaeva M.A. "FORMATION OF AESTHETIC REPRESENTATIONS IN PRESCHOOL CHILDREN." 2021.
17. Abdullayev D. "Kichik maktab yoshidagi bolalarning jismoniy tarbiyasini rivojlantirish uslubiyati." *Science and Innovation*, vol. 1, no. B7, 2022, pp. 728–731.
18. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. Toshkent, 2022.